

Mahmud Yalavac'ın Moğol İmparatorluğundaki Faaliyetleri

Özkan Dayı*

*Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Erzurum, Türkiye

Öz

Cengiz Han'ın kurmuş olduğu Moğol devleti, istila ettiği sınırlar itibarı ile geniş coğrafyalara ulaşmaktaydı. Bu genişleme hareketi, Moğol devletini tek bir kültürün ve idarî yapılanmanın dışına çıkmasına sebep oluyordu. Bu bağlamda yeni coğrafyalar devletin geleneksel anlayışına yeni yönetim sistemleri ve kadrolarının eklenmesine de öncülük etmekteydi. Böylece Moğol devletinin idarecileri arasında Uygur, Müslüman ve Çinli devlet adamlarının yer edindiğini görmekteyiz.

Bu çalışma ile söz konusu olan Moğol olmayan ama Moğol devletinin idarî olarak işleyişine katkıda bulunan ve devletin temellerini bürokratik anlamda oluşturan devlet adamlarının faaliyetlerine değinmek ve onları tanıtmak amaçlamıştır. Bu çerçevede içerisinde Müslüman kimliği ile Mahmud Yalavac'ın Moğol Devleti içerisindeki yerini tespit etmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Moğol devleti, Moğol istilası, İdarî yapı, Bürokrasi.

Mahmoud Yalavac Activities in the Mongol Empire

Abstract

Genghis Khan's Mongol states that it has established, it was to reach as broad geographical boundaries with which invaded. This expansion movement of a single culture and made him get out of the Mongolian state administrative structure. In this context, a new geography was also spearheading the addition of new management systems and staff to the traditional understanding of the state. Thus, the Mongol rulers among the Uighur Empire, we see that Muslims and find a place for Chinese dignitaries.

This study concerned with the Mongols but the Mongols who contributed to the non-functioning of the administrative state and government to address the activities of the foundations of the bureaucratic state, which creates meaning and purpose to introduce them to the man. Within this framework, Mahmud Yalavac with Muslim identity will try to locate within the Mongol Empire

Keywords: Mongolian government, the Mongolian invasion, administrative structure, bureaucracy.

Sorumlu Yazar:
Atatürk Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü,
Erzurum, Türkiye
ozkandayii@gmail.com

Giriş

En eski zamanlardan beri devletleri ayakta tutan, sisteme kavuşturan ve devleti oluşturan tüm unsurların bir düzen içerisinde çalışmasını sağlayan yapı şüphesiz ki; aslında fazla değinilmeyen ve tarihî anlamda bazen görüş açımızın dışında kalan idarî yapılar ve onların başında olan kadrolardır. Gerçekte bu yapıları kuran ve bu sistemlerin başında olan memur sınıfına mensup kişiler devletlerin devamını sağlayan aslî unsurlardır. Bu unsurlar tüm devletler içerisinde olduğu gibi Moğol devletinin içerisinde de yer almış ve büyük başarılarla imza atan siyasî yöneticilerin arka plandaki destekçileri ve yardımcıları olmuşlardır.

Bu bağlamda Moğol istilası sonucu yöneticilerin acil olarak gereksinim duyduğu ilk idari sınıf bürokratlar olmuştur. Bu ihtiyacın ilk sebebi hâkim olunan yeni coğrafyaları malî anlamda daha iyi tanımak ve düzene koymaktır. Ayrıca onların sayesinde Moğollar hâkimiyetleri altına aldıkları yeni ve yabancı halklar ile iletişim kurabilmişlerdir. Moğol dönemi bu ilk idarî kadro içerisinde özellikle yabancı devlet adamlarını görmekteyiz.

Cengiz Han'ın üç önemli bürokrati bulunmaktaydı. Bunlardan ilki Nayman devletinin Mühürdârı olan Uygur asıllı Taşatun, diğeri Harezmi asıllı bir Müslüman olan Mahmûd Yalavac ve diğeri de Çinli Yeluçutsay idi (Kadyânî, 1384hş., s. 61; Âştîyânî, 1328hş., a., s. 94).

Cengiz Han, Nayman Hanı'nın mühürdârı Taşatun adındaki Uygur bilginini esir alıp onu evlatlarına öğretmen olarak görevlendirmişti. Moğollar yazıyı ilk olarak Naymanlardan öğrenmişlerdir. Uygur Taşatun ile Moğollar arasında Uygurca yayılmış ve 1204 yılından 1287 yılına kadar varlığını sürdürmüştür. Kubilay Han, Budizm'i kabul edince Türkçe yerine Moğolca'yı kullanmıştır. Cengiz Han'ın divanında Uygurca geçerli olmakla beraber, yazı hangi millete gönderilecekse, o dil ile yazılırdı. Bu işin yapılabilmesi için dîvânda değişik dil bilen birçok kâtipler bulunmuştur (Yasin, 2011, 91-103; Yuvalı, 2002, VIII, s. 359-363).

Cengiz Han zamanının bir diğer büyük bürokrati da Yeluçutsay'dır, O, aslen Kuzey Çinli olup babası Çin sarayında vezâret makamında görevli idi. Daha sonra Cengiz Han'ın yanında danışman olarak görev almıştır (Âştîyânî, 1390hş., b., s. 94-95; Grousset, 1980, s. 227). Cengiz ve Ögeday Hanlar zamanında sivil idarenin tanzim edilmesinde emeği geçen devlet adamlarından biri de Yeluçutsay olmuştur. Çin'den alınması gereken vergi çeşidi ve şekli konusunda Mahmud Yalavac ile anlaşmamıştır (Reşidüddîn, 1374hş., s. 564).

Yeluçutsay, Ögeday Kaan zamanında da baş müşavir olarak görev yapmıştır (Âştîyânî, 1390hş., b., s. 120). Karakorum şehrindeki sarayın açılışında Ögeday Kaan, büyük bir ziyafet tertip etti ve ziyafette kendi eli ile Yeluçutsay'ya kadeh sundu ve ziyafete katılanlara dönüp "Memleketinizde böyle bir vezir var mı?" diye sormuştur (D'ohsson, 2006, s. 185). Özellikle Ögeday Kaan zamanında Yeluçutsay'ın devlet teşkilatının gelişmesinde büyük yeri olmuştur. Ögeday Kaan bu dönemde ülkesini on vilayete taksim etmişti (Spuler, 2011, s. 305). Ögeday Kaan'ın yaptığı idarî ve malî düzenlemelerde Baş vezirin tavsiyelerinden memnun kaldığı görülmektedir. Bu durum bizi, Moğol devletinde idarî mekanizmanın başı olan merkez teşkilatın görevine titiz ve yöneticileri memnun edici bir şekilde çalıştığı sonucuna götürmektedir. Ayrıca bu çalışmaların bizzat Han tarafından taltif de edilmektedir.

Mahmud Yalavac'ın Moğol Devletinde İlk Faaliyetleri

Harezmi bir Müslüman olan Mahmûd Yalavac'ın ismi 'Âkilî'nin Âsârü'l Vuzerâ adlı eserinde, Mecdüddîn Mahmûd Yalavac ve Nâsireddîn Münşî Kirmânî'nin eseri Nesâ'imü'l Ashâr min Letâ'imü'l Ahbâr der Târîh-i Vuzerâ'da ise Fahreddîn Mahmûd Yalavac olarak geçmektedir. Cengiz Han, Ögeday Kaan, Göyük Kaan ve Mengü Kaan zamanında üst düzey devlet adamı olarak Moğol devletinde görev yapmıştır (Âkilî, 1337hş., s. 273; Kirmânî, ty., s. 100).

Cengiz Han'ın elçisi olarak batı seferinde önce Harezmsâh hükümdarı Muhammed'e elçi olarak gönderilmiştir. Harezmsâh onun Müslüman ve Harezmlî olmasından dolayı kendisine hizmet etmesini söylemiş ve değerli taşlar hediye etmiştir. Harezm hükümdarı, Mahmud Yalavac'a Cengiz Han'ın Çin'i zapt edip etmediğini sormuş; Mahmud Yalavac, bunun doğru olduğu teyit etmiştir (Handmîr, ty., b., s. 507-508).

Mahmud Yalavac, Cengiz Han'ın itibarını kazanmış ve oğlu Mesud Yalavac ile her hangi bir validen çok, malî işleri düzenleyen fevkalade kudretli üst düzey devlet memuru konumuna yükselmişlerdir. Ayrıca onların yanında muhafızlık ve diğer işleri düzenleyen başka Moğol idarecilerin de olduğu muhtemeldir. Batı seferi sonunda oğul Mesud Yalavac; Buhara, Semerkand ve Ürgenç gibi şehirlerin idaresinden sorumlu olmuştur. Mahmud Yalavac ise Cengiz Han ile birlikte Karakurum'a gitmiş ve Pekin vilayetinin valisi oldu. Bütün vergi, para ve ceza ile ilgili işlerden onlar sorumluydu. Mahmud Yalavac'ın Cengiz Han ve oğulları yanındaki asıl kıymeti, getirdiği vergiler ve tahsil etme biçimi olmalıdır. Zira Cengiz İmparatorluğu'nda vergi ve maliye söz konusu olduğu zaman ilk akla gelen isim Mahmud Yalavac olmuştur. O, Cengiz Han İmparatorluğu içerisinde çalışan herkesten vergi almayı yani vergide çalışan şahsı esas alan "Dink" prensibini savunmuştur (Reşidüddîn, 1374hş., s. 565; Yuvalı, 1994, s. 124; Ögel, 1982 a., s. 335). Dink sistemine göre çalışıp para kazanan veya hayatını idame ettiren her birey vergi mükellefi olarak görülmektedir. Mahmud Yalavac'a göre vergiler, Yeluçutsay'ın savunduğu hane başına vergilendirmenin aksine, çalışan bireylere göre yapılandırılmalıydı.

Mahmud Yalavac, bütün gayreti ile çalışarak Maveraünnehr Bölgesini özellikle Buhara'yı mamur etti. Daha sonraki dönemlerde ise Mahmud Yalavac'ın oğlu Mesud Bey'in Buhara'yı mamur hale getirmek için faaliyetlerde bulunduğu bilinmektedir (D'ohsson, 2006, s. 193; Şeşen, 1992, VI, s. 363-367; Barthold, 1990, s. 507; Kirmânî, ty.,s. 100-101) Cengiz Han zamanında Moğol idarî sistemi içerisinde itibar edilen yetkili

isimlerden biri haline gelen Mahmud Yalavac'ın, Kuzey Çin'in zaptı sonrasında bu bölgede görevlendirilmesi Moğol devlet anlayışının da bir göstergesidir. En başından beri Moğol yöneticileri işlerine yarayan kişileri din ve milliyetlerine bakmaksızın farklı alanlarda ve yerlerde görevlendirmişleridir. Mahmud Yalavac'ın Pekin gibi aslında Türk ve İslam coğrafyasından uzak bir yerde görevlendirilmesi bu anlayışın en güzel örneğidir. Daha sonraki dönemlerde biz bu anlayışı tüm Moğol devletinde ve tabii Moğol devletlerinde de görmekteyiz. Fars unsurların Uzakdoğu'da ve Uygur Türklerinin İran'da görev yapmaları bu duruma verilecek diğer örneklerdir.

Ögeday Kaan Zamanında İdarî Yapı ve Mahmud Yalavac'ın Yeri

Handmîr'in *Dustûrû'l Vuzerâ* adlı eserinde, Mahmud Yalavac'ın Cengiz Han'ın vezâret işleri ile ilgilendiği ve Ögeday Kaan zamanında da bu görevine devam ettiği belirtilmiş, yine Handmîr'in *Habîb-üs Siyer* adlı eserinde Kaan'ın, Mahmud Yalavac'ı Sâhib-i Dîvân ve hükümetin başı olarak atadığına dikkat çekilmiştir (Reşidüddîn, 1374hş., s. 564; Handmîr, 1333hş., a., III, s. 50; Handmîr, ty., b., s. 259). Handmîr'in verdiği bu bilgiye rağmen Ögeday Kaan döneminde Mahmud Yalavac'ın durumu hakkında kesin bilgilere sahip değiliz. Çünkü bu dönemde Ögeday Kaan'ın, Çinli müşavir ve maliyeci Yeluçutsay'a (Ye-Lu Ch'u-ts'ai) geniş yetkiler vererek, Çin'de aile prensibi üzerinden vergi alınmasını uygun bulmuştur. Oysaki Mahmud Yalavac bunun aksine şahıs "Dink" sistemi üzerinden vergi alınmasını savunuyordu. Ögeday Kaan, zamanında Çinli müşavirin prensibi Çin'de uygulanmıştır. Mahmud Yalavac ise Batı memleketlerinde kendi prensibi üzerinden vergi almayla görevlendirilmiştir. Bu iki ünlü maliyecinin görüş ayrılığı uzun süre devam etmiş, sonunda şahsı sistemi yani Mahmud Yalavac'ın görüşü Çin dâhil bütün Moğol ülkesinde geçerli olmuştur (Yuvalı, 1994, s. 32; Ögel, 2002, b., s. 210).

Ögeday Kaan tarafından Buhara'nın yönetimi Yalavac'ın usta ellerine bırakılınca, onun adalet mıntıkası oraya buraya dağılmış olan Buharalıları

tekrar vatanlarına çekti. Yalavac'ın üstün gayretleri sayesinde şehrin imar işleri büyük bir ilerleme gösterdi ve tarihin en yüksek seviyesine ulaştı (Şeşen, 1992, VI, s. 363-367; Sa'îdî, 1386hş., s. 28; Cüveynî, 1329hş., I, s. 83-84).

Bu dönemde Yalavac'ın Maveraünnehr'in imarına büyük önem verdikleri görülmektedir. O bölgenin yönetimi Vezir Yalavac ile onun dürüst ve çalışkan oğlu Emir Mesud Bey'in yetenekli ellerine bırakmıştır. Onlarda akılları ve bilgileriyle eski yaraları sarmaya koyuldular. Çeşitli adlar altında toplanan vergi yükünden halkı kurtardılar (Cüveynî, 1329hş., I, s. 75; Âkilî, 1337hş., s. 273; Yazıcı, 1995, XXII, 375-377).

Yeni kurulan Moğol devletinin aslında en büyük sorunlarından birisi bu dönemde vergi toplama sistemin nasıl ve neye göre yapılacağıdır. Aslında bu sorunun temel kaynağı da farklı ülkelerin büyük Moğol devleti içerisinde nasıl bir ahenk ile yönetileceğinden doğmaktadır. Farklı din, milliyet, iktisat ve yaşam tarzlarına mensup olan Orta Asya, Türkistan ve Çin ülkelerinin vergilendirilme sistemi ilk etapta yöneticilerin kafalarını bir hayli karıştırmış olmalıdır. Göçebeler ile yerleşik hayat sürenler, tüccarlar ile çiftçilerin tek bir sistemde buluşturulması akıllarda soru işaretlerine sebep olmuştur. Tabii bu karışık duruma değişik sistemleri savunan bürokratların çekişmeleri de şüphesiz ki eklenmiştir. Malî açıdan vergilendirme hususunda Yeluçutsay'ın ortaya attığı hane sistemi ile Mahmud Yalavac'ın savunduğu şahıs sistemi tartışmaların ana kaynağını teşkil etmekteydi.

Naibe Töregene Hatun ve Mahmud Yalavac'ın Durumu

Ögeday Kaan'ın ölümü üzerine Kaan'ın eşi Töregene Hatun naibe olmuştur (Nâsirîrâd, 1379hş., s. 121-132). Töregene Hatun, naibe olunca Vezir Cinkay'ı azletmişti. Cinkay, aslen Uygur olup her gün imparatorun nutuklarını, Çin âdeti gereğince kaydetmeye memur idi. bu dönemde Abdurrahman adlı bir tüccarın naibeye gözüne girmek için Çin'de ağır vergiler koyduğu bilinmektedir. Türkistan ve Maveraünnehr valisi Yalavac'ın oğlu Mesud Yalavac bu dönemde

Töregene Hatun'un uygulamalarından çekinerek Batu Han'a iltica etmişti. Naibe dönemindeki bu siyasî fırtınadan İran valisi Körgüz de nasibini almış ve yakalanarak, Töregene Hatun'a getirilmiş ve naibe Körgüz'ü haps ile Argun Aka'yı onun yerine tayin etmişti (D'ohsson, 2006, s. 220; Reşidüddîn, 1374hş., s. 564; Mîrhand, 1339hş., V, s. 186; Grousset, 1980, s. 335; Kadyânî, 1384hş., s. 69). Sivil bürokratların ayrıca kendi hayatlarını ve makamlarını tehlikede gördükleri zamanlarda Moğol devletini kuran ailenin farklı mensuplarına sığınarak devlet içerisindeki siyasî rekabetten de faydalandıkları açıktır.

Ögeday Kaan'ın 1241 yılında ölmesinden sonra, yerine niyabet eden Töregene Hatun'un tesirinde kaldığı Fatma adlı bir kadının entrikalarından çekinen Mahmud Yalavac, geleceğinden endişe etmiş olacak ki, geri plana çekilmiştir (Mîrhand, 1339hş., V, s. 168-169; Cüveynî, 1329hş., I, s. 201-203; Âştîyânî, 1328hş., a., I-II, s. 152; Handmîr, 1333hş., a., III, s. 55; Özen, 2010, s. 44-45).

Töregene Hatun'un naibeliği sırasında Abdurrahman ve Fatma'nın devlet işlerinde naibeyi etkileri altına alarak söz sahibi oldukları görülmektedir. Bu durum devlet ileri gelenlerinin kendilerini güvende hissetmemelerine sebep olmuştur. Özellikle başarılı iki idareci olan Uygur asıllı Vezir Cinkay'ın ve İran bölgesi valisi Körgüz'ün azli, Mahmud Yalavac'ın geri plana çekilmesine ve diğer devlet adamlarının da nüfuzlu Moğol hanedanı mensuplarına sığınmalarına sebep olmuştur. Bu durum ise sadece devlet işlerinde değil, aynı zamanda hanedan ailesi içinde de huzursuzluğun çıkmasına sebep olmuştur.

Göyük ve Mengü Kaan Dönemi ve Mahmud Yalavac'ın İdarî Sisteme Dönüşü

1246 yılında Göyük Kaan'ın tahta çıkmasından sonra devlet hizmetinden uzaklaştırılmış olan Mahmud Yalavac, ve Cinkay gibi değerli idareciler tekrar görevlerine iade edilmişlerdir. Mengü Han iş başına gelmesi ile Mahmud Yalavac yeniden itibarını kazanmıştır. Mahmud Yalavac eski görevine iade edilmiştir. Bundan

sonra ülkenin her tarafındaki vergi işlerini tanzim etmekle görevlendirilmiştir (Yuvalı, 1994, s. 124-125; Reşidüddîn, 1374hş., s. 564). Göyük Kaan, tahta geçtikten bir müddet sonra annesi Töregene Hatun ölmüştür. İlk iş olarak annesinin müşaviri olup, tutum ve davranışlarıyla devlet hayatını karıştıran Fatma'yı öldürttü, taraftarlarını da başta Abdurrahman olmak üzere çeşitli cezalara çarptırdı (Mîrhand, 1339hş., V, s. 170; Handmîr, 1333hş., a., III, s. 56).

Bu dönemde Emir Argun'un valiliği ile devletin batı kısmı sivil idarede uzman olan iyi bir devlet adamına kavuşmuş oldu. Daha sonraki hizmetlerine bakarak Cengiz İmparatorluğu'nda doğuda Mahmud Yalavac ne ise; batıda da Argun Aka aynı görevi yapmıştır (Mîrhand, 1339hş., V, s. 167-168).

Daha önce görevinden alınan Mahmud Yalavac tekrar maliyenin başına, gelmişti. Batıya gönderilmesi kararlaştırılan Elcigidey, batıda Moğol idaresinde bulunan yerlerden de silah altına alınan yerli askerlerden onda biri bu sefere yani Elcigidey'in emrine verilecekti. Batıda Moğol idaresini kabul etmiş sultan, vali ve beyler de onun emrinde olacaklar ve malî yönden Ecigidey'e hesap vereceklerdi. Büyük Han bu hususta özellikle Anadolu, Halep, Musul ve Diyarbakır işlerine dikkat etmesini tembih edilmişti (Abû'l Farac, 1950, s. 546-547; Dehkhodâ, 1373hş., III, s. 3203; İbnü'l-İbrî, 2011, s. 22).

Ön Asya'da Moğol hâkimiyetini kabullenen Ermeni, Gürcü ve Türkiye Selçukluları devleti yanında Kuzey Suriye hâkimleri arasında Moğollara yıllık hediyeler ve belirli miktarda vergi göndermek suretiyle mevcut statülerini korumuşlardır. Mengü Kaan ile başlayan merkezileşme siyaseti batıda Moğol hâkimiyetini yeni baştan tesis edecekti. Batıdaki Moğol topraklarının yönetiminde Noyanların yanında sivil valilerde önemli rol oynamışlardır. Mahmud Yalavac ise Moğol malî sisteminin kurucusu olarak karşımıza çıkacaktır (Yuvalı, 1994, s. 52).

Mengü Kaan, kendisine karşı gelmek isteyenlerden kurtulduktan sonra askerine nizam vererek memleketler zapt etmeğe başlamış, garp

şehirlerinin maliye işlerini kardeşi Hülagu'ya vermişti. Ceyhun kıyısından başlayarak Kuzey Çin şehirlerinin sonuna kadar olan yerleri es-Sâhib'ül Mu'azzâm Yalavac Mahmud'a ve onun oğlu Mesud Yalavac'a vermiştir (Reşidüddîn, 1374hş., s. 595-596; İbnü'l-İbrî, 2011, s. 25). Mahmud Yalavac'ın Mengü Kaan zamanında mertebesinin arttığı onun için kullanılan unvanlarda da göze çarpmaktadır. Burada Mahmud Yalavac için Ebû'l-Ferec, "es-Sâhib'ül Mu'azzâm" unvanını kullanmıştır. Bu durum bize Mengü Kaan döneminde Mahmud Yalavac'ın hem bahsi geçen bölgede yani Çin ve Türkistan ülkelerinin bir kısmında sivil idareci olduğunu göstermekte ayrıca bu unvan ile biz Mahmud Yalavac'ın ülke genelinde sivil valilik görevinden başka Baş Vezir makamını da bir nevi yürüttüğünü bize göstermektedir. Yani Ceyhun nehrinin doğu kıyısından Çin ülkelerinin sonuna kadar valilik görevini oğlu Mesud Yalavac ile paylaşırken, aynı zamanda da ülkenin vezaret işlerine de baktığını anlamaktayız. Mengü Kaan döneminde Mahmud Yalavac, kudretli bir devlet adamıydı (Ögel, 2002, b., s. 214).

Mengü Kaan, bu sırada Mahmud Yalavac'ın tavsiyeleri doğrultusunda vergilendirme konusunda ülke genelinde yenilikler yapmıştır. Çin ülkesinde büyük zenginlerine yılda on beş ve diğerlerine bir dinâr; Horasan zenginlerine yılda on dinâr ve başkalarına yine bir dinâr vergi koymuştur. Otlaklarda otlayan hayvanların her türüsünün yüzde birinin alınmasından ibâret olan kopçur sistemini yaygın hale getirmiştir. Yüzden aşağı olan hayvanlardan kopçur alınmaz idi. Ayrıca Mengü Kaan, Müslimleri ve Hristiyanları, Putperestleri ve kendilerini dine vermiş olanları her türlü vergiden muaf tutmuştur (Reşidüddîn, 1374hş., s. 596-597; İbnü'l-İbrî, 2011, s. 25).

Sonuç

Kuruluş aşamasında Moğol devletinde aktif olarak yer alan Mahmud Yalavac'ın süreç içerisinde siyasî, idarî ve malî hizmetlere imza attığı görülmektedir. Hatta onun devlet teşkilatı için önerdiği idarî sistemler Moğol ülkesinin hâkim olduğu diğer coğrafyalar içerisinde de kullanılmıştır. Dönem itibari ile askerî olarak

üstünlüğünü sağlamış olan Moğollar, Mahmud Yalavac gibi yabancı müşavirlerin varlığı ile bu başarılarını sağlamışlardır.

Kaynakça

Abû'l Farac, G. (1950). *Abû'l-Farac Tarihi, II*. (Çev. Ömer Rıza Doğrul) Ankara: TTK.

Âkilî, Seyfeddîn Hâcî b. Nizâm. (1337hş.). *Âsârü'l Vüzerâ* (tsh. Mîr Celâleddîn Hüseyinî Urmevî). Tahrân: İntişârât-i Dânişgâh-i Tahrân.

Âştîyânî, Abbâs İkbâl. (1328hş.). *Târîh-i Moğûl ve Evâyil-i Eyyâm-i Timûrî, I-II*. Tahrân: İntişârât-i Nâmek.

Âştîyânî, Abbâs İkbâl. (1390hş.). *Târîh-i Moğûl*. Tahrân: İntişârât-ı Sâhil.

Barthold, V. V. (1990). *Moğol İstilasına Kadar Türkistan* (Haz. Hakkı Dursun Yıldız). Ankara: TTK.

Cüveynî, Alâaddin Ata Melik bin Bahâeddîn b. Muhammed bin Muhammed. (1329hş.). *Târîh-i Cihânguşâ, I* (tsh. Muhammed Abdulvahhâb Kazvînî). Tahrân: Donyâyî Kitâb.

D'ohsson, M. B. (2006). *Moğol Tarihi* (Çev. Ekrem Kalan-QiyasŞükürov). İstanbul: IQ.

Dehkhodâ, Ali Ekber. (1373hş.). Elcigidey Noyan, *Lugatnâme-i Dehkhodâ*, (tsh. Muhammed Mu'în-Seyyîd Ca'fer Şehîdî), (c. III, s. 3203) .Tahrân: Çâp-i Dânişgâh-i Tahrân.

Grousset, R. (1980). *Bozkır İmparatorluğu* (Çev. Mehmet Reşat Uzmen). İstanbul: Ötüken.

Handmîr, Gıyâseddîn b. Humâmeddîn el-Hüseyinî. (ty). *Dustürü'l Vüzerâ* (tsh. Sa'îd Nefîsî). Tahrân: Çâphâneyi İkbâl.

Handmîr, Gıyâseddîn b. Humâmeddîn el-Hüseyinî. (1333hş.). *Habîbü's Siyer, III*. (tsh. Doktor Muhammed Debîr Siyâkî). Tahrân: İntişârât-i Kitâbfürûş-i Hayyâm.

İbnü'l İbrî, E. F. (2011). *Târîhu Muhtasari'd-Düvel*, (Çev. Şerefeddîn Yaltkaya), Ankara: TTK.

Kadyânî, Abbâs. (1384hş.). *Târîh-i Ferheng-i ve Temeddon-i İrân der Dovre-i Moğûl*, Tahrân: İntişârât-i Ferheng-i Mektûb.

Kirmânî, Nâsireddîn Münşî. (ty). *Nesâ'imü'l Ashâr min Letâ'imü'l Ahbâr der Târîh-i Vüzerâ* (tsh. MîrCelâleddîn Hüseyinî Urmevî). Tahrân: İntişârât-i Dânişgâh-i Tahrân.

Mîrhand. (1339hş.). *Târîh-i Ravzatü's Safâ, V*. Tahrân: İntişârât-i Pîrûz.

Nâsîrîrâd, Mustafa. (1379hş.). Tehevulât-i Câneşinî Çengîz ve Nakş-i Ân der Munâsebât-i Hâricî İlhânân İrân, *Târîhi Revâbit-i Hâricî Dergisi*. 4, 121-132.

Ögel, B. (1982). *Türklerde Devlet Anlayışı*. Ankara: TTK.

Ögel, B. (2002). *Çingiz Han'ın Türk Müşavirleri*, İstanbul: IQ.

Reşidüddîn, Fazlullâh. (1374hş.). *Câmiü't Tevârih* (tsh. Doktor Behmen Kerîmî). Tahrân: İntişârât-i İkbâl.

Sa'îdî, Gulnâz. (1386hş.). Berresiyî Nizâm-i İktisâdî ve Bâzârgânîyi Âsyâyî Merkezî der 'Asr-i İlhânî. *Berresihâyî Nevîn-i Târîhi Dergisi*. 3, 26-40.

Spuler, B. (2011). *İrân Moğolları Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri 1220-1350* (Çev. Cemal Köprülü). Ankara: TTK.

Şeşen, R. (1992). *Buhara* (c. VI, s. 363-367). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Yasin, Y. (2011). Uygur Yazısının Tarihi Dönemleri ve Yayıldığı Bölgelere Genel Bir Bakış, *Dil Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 9, s. 91-103.

Yazıcı, T.(1995). *Fergana* (c. XXII, s. 375-377). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Yuvalı, A. (1994). *İlhanlılar Tarihi I Kuruluş Devri*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.

Yuvalı, A. (2002). *İlhanlılar*, (c.VIII, s. 359-363). Ankara: Türkler Ansiklopedisi.